

Ljetopis socijalnog rada 2015., 22 (1), 5-14 str.

RIJEČ UREDNIKA

SOCIJALNI RAD U TEORIJI I PRAKSI RESTORATIVNE PRAVDE

Čast biti urednicima posebnog broja Ljetopisa socijalnog rada povezana je sa suradnjom na velikom europskom projektu »Restorativna pravda nakon presude: podrška i zaštita žrtava kaznenog djela« (Restorative justice at post-sentencing level: supporting and protecting victims) koji je proveden u njemačkoj saveznoj državi Schleswig-Holstein i nekoliko partnerskih država među kojima je bila i Hrvatska¹. Projekt je započet početkom 2013. godine i završen koncem 2014. Vođeci partner međunarodnog konzorcija bila je nevladina organizacija Udruga za društvenu odgovornost u kaznenom pravosuđu: pomoć žrtvama i počiniteljima kaznenih djela iz savezne države Schleswig-Holstein. Udruga je uspjela oformiti nacionalnu i međunarodnu mrežu kroz koju se odvijao i koordinirao niz aktivnosti u cilju razmjene znanja i iskustava u području podrške žrtvama kaznenih djela, ali isto tako i počiniteljima kaznenih djela nakon izricanja presuda.

U osnovi je projekt bio usmjeren na primjenu modela restorativne pravde kao orijentacije penalnih institucija i osoblja tih institucija, tradicionalno usmjerenih na kažnjavanje odnosno resocijalizaciju/rehabilitaciju. Institucije i osoblje trebali su kroz aktivnosti u projektu steći nova iskustva u primjeni postupaka restorativne pravde nakon donošenja presude. Pozornost se usmjerava na mehanizme informiranja žrtava kaznenih djela o mogućnostima za pomoć koje im stoje na raspolaganju kao i sudjelovanju u postupcima restorativne pravde kroz te postupke podrške i pomoći.

Projekt je utemeljen u Uredbi 2012/29/EU (Directive 2012/29/EU) Europskog parlamenta i Savjeta Europe od 25. listopada 2012. godine kojom su člankom 12 uvedeni minimalni standardi prava, zaštite i podrške žrtava kaznenih djela. Uredba je nakon duge rasprave i pregovora zamijenila Okvirni program Savjeta Europe 2001/220/JHA o položaju žrtava u kaznenim postupcima.

Jedan je od najvažnijih ciljeva Uredbe 2012/29/EU osigurati da žrtve kaznenih djela u kontekstu postupaka restorativne pravde ne budu ponovno viktimizirane i da budu učinkovito zaštićene od sekundarne viktimizacije. Posebno intenzivna rasprava vodila se o tome je li tzv. proaktivni pristup prikladniji za žrtve nego zaštitni, koji može dovesti do paternalizma i ne nudi žrtvama sve dostupne opcije. Istraživači u Belgiji i Kanadi (Wemmers i Van Camp, 2011.) našli su da se žrtve žale da ih se pita što bi željele umjesto da o njihovim željama odlučuju stručnjaci koji sudjeluju u tim procesima.

¹ Projekt je u Hrvatskoj pokrenut na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u okviru Max Planck partnerske grupe pod vodstvom doc.dr.sc. Anne-Marie Getoš Kalac i prof.dr.sc.Mladena Kneževića kao voditelja istraživanja i uz vrijednu suradnju znanstvene novakinje Reane Bezić.

Osnovna je ideja ovog projekta da se svim sudionicima nekog kaznenog djela ponudi pristup postupcima restorativne pravde, i da oni na te postupke imaju pravo. Ponuda mora zadovoljiti standarde i osigurati da žrtva ne bude sekundarno viktimizirana (a ujedno se osigurava poštovanje pravnih standarda zaštite počinitelja kaznenog djela). Kako bi se postigli ciljevi projekta, u praksi je trebalo razviti mehanizme koji omogućuju žrtvama kaznenih djela da same odluče hoće li sudjelovati ili ne, i u kojem vremenskom trenutku².

Hrvatski partner u projektu bio je Pravni fakultet Zagrebačkog sveučilišta, u konzorciju koji se sastojao od 20 organizacija uz osam europskih zemalja. Englesku su predstavljale nevladine organizacije Thames Valley Probation i Thames Valley Partnership. Partneri iz Španjolske bili su iz Katalonije i to Opća uprava za probaciju i maloljetničko pravosuđe Katalonije i nevladina organizacija AGI Foundation. Portugal je bio predstavljen s kolegama sa sveučilišta u Lisabonu s Fakulteta za društvene i političke znanosti, a iz Belgije su sudjelovali kolege s Katoličkog sveučilišta u Leuvenu. Iz Češke Republike projektu se priključila nevladina organizacija Usluge probacije i posredovanja. Partner iz Bosne i Hercegovine bila je nevladina organizacija Altruisti koja djeluje u Banja Luci. Sudjelovale su i dvije međunarodne organizacije, Europski forum za restorativnu pravdu i CEP – Europska organizacija za probaciju.

Uz organizaciju nositelja projekta, sudionici su bili i Sveučilište za primijenjene društvene znanosti Sveučilišta u Kielu, Evangelistička luteranska crkva sjeverne Njemačke, nevladine organizacije Ulični časopis Hempels, Bijeli prsten, organizacija za pomoć žrtvama, dvije penalne ustanove zatvor za odrasle u Kielu i maloljetnički centar za zadržavanje Schleswig. Aktivni članovi konzorcija bili su i Ministarstvo pravosuđa države Rheinland – Pfalz te Max Planck Institut za međunarodno i kazneno pravo iz Freiburga.

U državama kao što su Belgija, Engleska i Španjolska ima više iskustava u upotrebi postupaka restorativne pravde u fazu nakon osude, a posebno u fazi izvršavanja institucionalne kazne. Pozitivna iskustva iz tih država i znanstvena postignuća u vezi s proučavanjem primjene restorativne pravde u slučajevima ozbiljnih kaznenih djela ohrabrila su nas da promoviramo njenu primjenu upravo u fazi izvršavanja kazni. Usprkos uvelike različitim iskustvima u radu sa žrtvama kaznenih djela i restorativnom pravdom, svi su se sudionici našli pred vrlo sličnim izazovima.

Svi su radovi u ovom broju na ovaj ili onaj način povezani sa spomenutim projektom. Neki su više usmjereni na njegove teorijske aspekte, a drugi na postojeće prakse u različitim dijelovima Europe.

---

² U saveznoj državi Schleswig-Holstein i drugim regijama u kojima se odvijao projekt postupci su jedva poznati u javnosti, što znači da ljudi koji su spremni sudjelovati u ovom pristupu imaju malo mogućnosti to razumjeti ih. To će se u budućnosti promijeniti jer sve više raste svijest o potrebi za ovim postupcima.

Leo van Garsse sa Sveučilišta u Ghentu bio je medijator u belgijskim zatvorima, podijelio je sa sudionicima u projektu svoja iskustva na uvodnoj konferenciji u Barceloni. On je jasno istaknuo da ulazak u svijet zatvora podrazumijeva neke izazove i opasnosti za aktiviste restorativne pravde, jer su u svojoj osnovi ti postupci u dubokoj suprotnosti sa zatvorskom strukturom, budući da se oslanjaju na mir u društvu, dobrovoljnost, vlasništvo, ojačavanje, jedinstvo, demokraciju i tako dalje. Iz svojeg belgijskog iskustva, iz zemlje u kojoj je među prvima ušao u uporabu termin »restorativni zatvor« što znači promjenu institucije koja je bila namijenjena nanošenju boli zatvorenima, počiniteljima kaznenih djela, u instituciju koja znači put prema ispravljanju nanesene krivice i odustajanju od činjenja kaznenih djela i ponovnom ulasku u društvo, on ne odbacuje ideju nego jasno prikazuje prepreke do njenog ostvarenja.

Hansjörg Schlechter iz NEUSTART, austrijskog udruženja koje je u austrijskom kaznenopravnom sustavu aktivno više od 50 godina, nije bio institucionalno angažiran u projektu, ali je projekt pratio s velikim interesom i u neposrednom kontaktu. U svom prikazu izvještava o praksi RJ kao inovaciji u austrijskom kaznenopravnom sustavu usmjerenoj na smanjenje broja mladih zatvorenika i održavanje njihovih veza sa svijetom izvan zatvora usprkos počinjenim teškim kaznenim djelima. U tom postupku upotrebljavaju tehniku socijalne konferencije (SoNeKo) koju neki od teoretičara RJ-a svrstavaju u metodu restorativne pravde jer omogućava izbjegavanje imprizonizacije ili raniji otpust, što je najčešće namjera. To se postiže sudjelovanjem lokalne zajednice u brizi za počinitelja kaznenog djela, ali i suradnjom počinitelja, koji mora razviti plan rada na sebi, smanjenja štete i preuzimanje potrebnih koraka za ublažavanje štete žrtvi.

Emerson, Carrington-Dye, Dix i Grammer predstavljaju engleske partnere u projektu. I njih prati, kao i kolege iz Belgije, povijest ranijih pokušaja primjene RJ-a u zatvorima. Već više od dvije godine sustavno pokušavaju uvesti/promovirati procese RJ-a usmjerene na sudjelovanje žrtava. Pokazalo se teškim probiti se s porukom koju nose, a to je da se pruža prilika i da postoje žrtve koje su spremne sudjelovati u dijalogu. Čini se da je gotovo svaki put konačni rezultat vrlo visoko ocijenjen. Povezivanje sa žrtvom kaznenog djela zajednički je izazov u svim zemljama koje su sudjelovale u projektu. Zbog toga je daleko važnija od svega ostalog, europska komponenta u procesu. Njemački kolege bili su impresionirani profesionalnošću u javnim komunikacijama koje se odnose na ovaj rad, jer se engleski tim sjetio da je moguće projekt raditi uz pomoć javnog oglašavanja u novinama.

Wager, O'Keeffe, Bates i Emerson uspoređivali su podatke triju različitih pristupa RJ projekata: u prvom su žrtve mogle birati između organiziranja konferencije, prihvaćanja pisma s isprikom i sudjelovanja počinitelja u obrazovanju za emocionalne potrebe žrtve (eng. victim-empathy training). Na neki su način

slijedili projekt uvodne konferencije koji su razvili Shapland i suradnici (2008.) nudeći žrtvama dvije dodatne mogućnosti. Autore posebno zanima opasnost ponovnog vršenja kaznenih djela i tragaju za značajnim razlikama koje se očekuju između triju različitih tipova intervencije, ali u odnosu na ponovno vršenje kaznenih djela. Najbolji se rezultati postižu kada je riječ o daljnjoj prevenciji kaznenih djela u povratu tehnikom konferencija, ali i druga dva modela imaju pozitivan utjecaj na počinitelje.

Suradnici projekta iz Španjolske, Clara Álvarez, Marçal Baig, Clara Casado, Ana Gómez, Mercè Llenas, Montserrat Martínez, Sònia Muñoz i Albert Rodríguez donose izvješće o procesu kritičke procjene programa medijacije između žrtve i počinitelja u slučajevima maloljetnih i punoljetnih počinitelja kaznenih djela. Zbog davanje prednosti pristupu zaštite žrtava, pojavilo se puno zahtjeva da se preokrene smjer usluga prema počinitelju kaznenog djela. Primjer neodgovarajuće zaštite žrtve je naredba zabrane ometanja žrtve, koja u potpunosti onemogućava uspostavljanje neposrednog dijaloga. U suradnji sa sudom, uspjelo se projekt transformirati u praksu proaktivnog pristupa u zadovoljavanju potreba i žrtve, ali i počinitelja kaznenog djela.

Jelínek i Matoušková iz Centra za probaciju i medijaciju Češke Republike analizirali su poglede žrtava s naglaskom na stanje nakon presude. U Češkoj Republici provođenje mjera RJ-a u nadležnosti je probacijskih službi. Oni su prikazali pravne okvire, a predstavljena su i četiri slučaja teške viktimizacije iz njihove prakse, dva iz faze prije izricanja kazne, te dva iz faze nakon izricanja kazne; pokrenuti su bilo od strane žrtve bilo počinitelja.

Lummerova i Hagemann u svojem doprinosu donose kako teorijske osvrtete tako i praksu predstavljajući projekte pokrenute u državi Schleswig-Holstein. Empatija je istaknuta kao središnja varijabla kako u kontekstu viktimizacije tako i počinjenja kaznenog djela. U radu se ukazuje na to kako empatija doprinosi društvenom miru i ozdravljenju. Prikazan je projekt uvježbavanja empatije prema žrtvama u zatvorima i prvi rezultati rada sa skupinom žrtava kaznenih djela. Na koncu su izneseni preliminarni zaključci o praktičnom radu i neke ideje za buduće djelovanje.

Gosti urednici: Otmar Hagemann i Mladen Knežević

LITERATURA

1. Shapland, J., Atkinson, A., Atkinson, H., Dignan, J., Edwards, L., Hibbert, J., Howes, M., Johnstone, J., Robinson, G. & Sorsby, a. (2008). **Does restorative justice affect reconviction? The fourth report from the evaluation of three schemes.** London: Ministry of Justice.
2. Wemmers, J. & Van Camp, T. (2011). **The offer of restorative justice to victims of violent crimes: Should it be protective or proactive?** CiCC, Université de Montréal. Preuzeto s: <https://depot.erudit.org/id/003511dd>. (06. 01. 2015.)